Кір БУЛИЧОВ

ОСВЯЧЕННЯ ХРАМУ АНАНДА

Наша станція, така обширна, — труби коридорів, кулі лабораторій і паливних складів, сплетіння тросів і гравітаційних майданчиків, — наша станція здається пасажирові підлітаючого корабля лише зеленою іскоркою на екрані локатора. А я ж за три тижні ще не у всіх лабораторіях побував, не зі всіма мешканцями станції знайомий.

— Ви не спите, професоре?

Я упізнав голос Сильвії Хо.

— Ні. Я думаю. Я загасив світло, тому що так легше думається.

— Невже можна спеціально думати? Я ось ходжу і думаю, їм і думаю, розмовляю і думаю.

— Раніше я теж не помічав, думаю я чи ні. І лише тепер, на сьомому десятку, здогадався, що мислення гідне того, щоб виділити його в самостійний процес.

— Ви жартуєте, професоре. А я до вас на хвилинку. Капітан просив нагадати, що через півгодини вмикаємо екран.

— Спасибі. Йду.

Я сів на койці і ледве встиг схопитися за скобу. З ранку була невагомість. Перед дослідами з екраном обертання припинялося — станцію орієнтували з точністю до мікрона. Я не люблю невагомість. Вона дарує лише кілька хвилин дитячого здивування перед

можливостями свого тіла. Потім швидко набридає, стомлює, викликає легку нудоту і заважає спати.

— Ви не спите, професоре?

— Ні. Це ти, Тайку?

— Ви не забули, що через півгодини вмикаємо екран?

— Йду, йду.

Я відшукав під ліжком черевики на магнітних підошвах. Вони дуже легко ковзають по підлозі і вимагають значного зусилля, щоб відірвати їх. Старожили схожі тут на ковзанярів. Я подібний на новачка, що вперше ступив на лід.

— Професоре, ви не спите?

— Спасибі. Я пам'ятаю. Я знаю, що через півгодини вмикаємо екран.

— Я проходив мимо і вирішив попередити. Сьогодні ваш день, професоре.

Я посидів з хвилину, прислухаючись до легких шумів і шурхотів, що пронизували станцію. Звуки ці, якими б слабкими не здавалися, — дивовижне свідчення життя, контраст із безнадійною порожнечею простору. Ось дзенькнула каструля в камбузі, застрекотав робот, прошурхотіло повітря у дакті кондиціонера, комаром відгукнувся якийсь прилад в лабораторії, пискнуло кошеня... Котенят, по-моєму, вісім. Може, і більше. Вони випурхують з дверей, настовбурчуючи шерсть, плавають перед очима і норовлять вхопитися кігтями за що-небудь надійне.

— Ви прийшли, професоре? Сьогодні ваш день.

Це російський фізик. Фізики свою справу зробили, їм залишається лише чекати і хвилюватися разом з нами.

— Це наш спільний день, — відповідаю я. — І насамперед день Сильвії.

Сильвія сидить біля дальньої від екрану стіни, на гострих колінах — блокнот. Вона посміхається мені вдячно і боязко. Не бійся, мишеня, тебе ніхто не вижене. Сьогодні й справді наш день. Ми з Сильвією єдині поки фахівці, на яких працюватиме екран. Решта його проектували, розраховували, вмонтовували, настроювали і знову настроювали. Ми дивитимемося. Сильвія — антрополог. Я — історик.

— Жарко, професоре? — запитав Тайк.

Тайк сидів навпочіпки перед розкритою панеллю пульта управління.

— Хоч кватирку відчиняй, — сказав російський фізик. — У космос.

— Застудишся, — сказав капітан. — Сьогодні ваш день, професоре. Якщо фізики нас не обдурили.

Капітан всівся у крісло перед самим екраном, великим, на всю стіну, чорним і тому бездонно глибоким.

Російський фізик дістав з кишені мініатюрні шахи, але не втримав у руці, коробочка відкрилася, і фігурки віялом, немов горобці, що рятуються від шуліки, розлетілися по лабораторії.

— П'ятнадцять хвилин, — сказав Річард Темпест.

Всі навколо були спокійні, може, навіть надмірно спокійні. Безшумно, ковзанярами, в лабораторію в'їжджали техніки, чаклували біля пульта, перемовлялися тихо, коротко і переважно незрозуміло. Помалу лабораторія заповнювалася глядачами. Стало тісно. Хтось із молоді зняв черевики і влаштувався на стіні, під стелею, повиснувши на скобі.

— Сідайте сюди, ближче, — сказав капітан. — А де Сильвія?

Парасваті поступився мені місцем. Стиснувши в долонях бильця, я відчув себе упевненіше.

— Я все ж не вірю, — сказала Сильвія, дивлячись на Тайка; Тайк схилився до мікрофона, диктував на місток якісь цифри.

Тайк випростався, оглянув нас, немов полководець перед битвою, подивився на екран і сказав:

— Світло.

— Хай буде світло, — прошепотів фізик, який так і не зібрав шахів.

Лампи в лабораторії померкли, і яскравішими стали різноколірні індикатори на пульті.

— Починайте, — сказали з містка.

На чорному еліпсі екрана виникла світна хмара, вона зародилася в глибині його, розгорялася і наближалася, розповсюджуючись до його меж, і по ньому пробігали зелені іскри. Так тривало хвилину, а потім екран раптово став блакитним, і в нижній частині його проявилися руді і білі плями, немов зображення, народжене в ньому, було не у фокусі.

— Виходить, — сказав Парасваті. — Куди краще, ніж учора.

— Куди вже краще, — сказав розчаровано хтось із глядачів.

— Ох! — сказала Сильвія.

Чарівник зірвав пелену з екрану, навів зображення на різкість, і перед нашими очима постав звичайний земний пейзаж, настільки реальний і рельєфний, немов екран був вікном у сусідній світ, залитий жарким сонцем, просякнутий пилом і свіжим вітром. Синя широка смуга перетворилася на небо. На вохряному піску означилися будинки, глибокі колії на вузькій дорозі і рідкі пальми.

— Все гаразд, — сказав Тайк. — Ми на місці.

— Вірно? — запитав капітан.

— Одну хвилинку, — сказав я.

Був полудень. Тонка курява крутилася над землею, зритою і потоптаною буйволами. Обплутана бамбуковим риштуванням і прикрита очеретяними рогожами, підносилася споруджувана будівля. Вона була логічним центром сцени, яку ми спостерігали. Численні супряги волів і буйволів тягнулися до неї, завантажені жовтою цеглою. Балансуючи на гнучких бамбукових жердинах, піднімалися на риштування вервиці майже голих людей. Нагорі трудилися каменярі. У лівій частині екрану видно було веранду, стовпи якої рясно прикрашені тонким різьбленням. Перед нею дрімали два воїни зі списами в руках...

— Ну й що, професоре?

Усі в лабораторії чекали моєї відповіді.

— Це Паган, — сказав я. — Кінець одинадцятого століття.

— Ура! — сказав хтось неголосно.

— Вдалося? — запитав динамік.

Черговий на містку хвилювався.

— Ур-ра! — відповів йому фізик. — Які ж ми молодці!

— Гойдати професора, — запропонував лукавець Тайк.

— Я абсолютно ні при чому. Ви могли б показати це зображення ще десяткові учених, і вони сказали б те ж саме.

— Але професор сказав першим!

Їм потрібна була розрядка. Вже краще нехай гойдають мене, аніж Сильвію. Я лише намагався не вдаритися об який-небудь прилад, хоча в цьому не було потреби — літав я поволі і солідно, як повітряна кулька. Мої мучителі також відривалися від підлоги і злітали услід за мною, від чого в напівтемряві лабораторії, освітленої сонцем далекого світу, ворушилося одне багаторуке, багатоголове чудовисько. І не дай бог людям з того боку екрану зазирнути до нас. Вони б померли від страху.

— Дивіться! — сказала Сильвія, якій вдалося сховатися в кутку і уникнути загального тріумфу. — Дивіться — людина!

Зморщений, висхлий старий ніс, притискуючи до грудей, глиняний горщик. Він ішов так близько і видимий був так виразно, що можна було перерахувати всі зморшки на його обличчі. І навіть дивовижним здавалося, що він нас не бачить. Він зупинився на мить, повернувши голову в наш бік, зітхнув і продовжив шлях. І погляд його миттєво перервав збуджену веселість. Люди опускалися вниз, ніби осіннє листя.

— Він хотів сказати нам: "Чого підглядаєте?" — та не знає, на якій мові говорити з нами.

— Шкода, кіно не звукове.

— А професор зміг би зрозуміти, про що вони говорять?

— Заледве. Минула майже тисяча років.

— Яка роздільна здатність!

— Професоре, розкажіть нам про них.

— Це не видасться нудним?

— Ніколи.

— Розкажіть, професоре.

— Навіть не знаю, з чого почати, — сказав я. Я не люблю бути центром уваги. Тим більше що я ніяк не міг звільнитися від відчуття, що насправді я узурпатор. Самозванець. Головне сьогодні не історія. Головне те, що людям нарешті вдалося зазирнути в своє минуле.

Чорними блискавками пробігли по екрану перешкоди, земля захиталася.

— Додай потужності, — сказав капітан Тайкові.

— Уже відходить, — сказав Тайк. — Ще хвилини три-чотири, не більше.

— Розповідайте, професоре.

— Це була велика держава. Володіння її тягнулися від Гімалаїв і гір Південного Китаю до Бенгальської затоки. Вона існувала двісті п'ятдесят років, і столицею її було місто Паган. Будівля в риштуванні — храм Ананда, перший з гігантських храмів Пагана, побудований при цареві Чанзитті. Храм цей, як і безліч інших храмів і пагод, загальною кількістю близько п'яти тисяч, стоїть у центрі Бірми, на березі ріки Іраваді.

— І зараз стоїть?

— І зараз.

Старий з горщиком в руках знов пройшов по екрану. Йому було важко і жарко. Дивлячись на нього, я зрозумів, що в залі теж дуже жарко. І раптом екран потьмянів. Останнє, що ми побачили, — до старого підбігла дівчина, узяла горщик. Чорні блискавки покреслили стародавнє місто, і не можна вже було вгадати обличчя дівчини.

Спалахнуло штучне, мертве світло плоских плафонів. Капітан сказав, обережно підводячись з крісла:

— Сеанс закінчений.

— А може, нічого і не було? Нам здалося? — запитав Парасваті.

— Все знято, — сказав Тайк. — Хоч зараз можна прокрутити фільм.

Люди не поспішали розходитися. Це і справді було схоже на зал кінотеатру, де щойно показали картину неймовірно талановиту, дивну і несподівану.

— Тайку, передай на місток, щоб почали обертання. До ранку.

Капітан допоміг мені дістатися до дверей.

— Це чудово, — сказав я йому.

— А ви, професоре, відмовлялися від поїздки сюди.

— Ви знаєте про це?

— Так.

— Я консерватор. Важко повірити в хроноскопію.

Я й справді відмовлявся летіти на станцію. Я переконував ректора вибрати когось молодшого, не такого зайнятого, більш легкого на підйом. "Гаразд, — казав я йому. — Припустимо, що ця хроноскопія має під собою якусь основу. Припустимо навіть, що за певних умов можна відшукати точку у просторі, власний час якої йде з відставанням на тисячу років від земного. Припустимо навіть, що з цієї точки можна буде поглянути на Землю. Але що ми побачимо на такій відстані?" Ректор був терплячий, ввічливий. Таким самим він був двадцять років тому, коли тримав у мене екзамен з історії Бірми. У ньому завжди була ввічлива поблажливість до співбесідника, хай той був його учителем чи одним з підлеглих йому професорів. "Ні, — відповідав він, — ви не праві, професоре. З таким самим успіхом можна говорити, що потяг не поїде, тому що в нього не запряжений кінь. Ніхто не став би витрачати роки зусиль на спорудження станції, якби хроноскопія була міфом. Якщо фізики вважають, що екран на станції зможе зазирнути у Бірму, в одинадцяте століття, значить так і буде... — Ректор пригладив на маківці неіснуюче волосся і подивився на мене докірливо: прожив стільки років на світі і сумнівається у всесиллі науки. Затим сказав іншим тоном, тоном, що вимагав доброї усмішки: — У будь-якому випадку ми бажали б бачити на станції найкращого історика Бірми. Ви, професоре, найкращий історик Бірми, я кажу це не лише як ректор, але і як ваш учень. І якщо вам дорогий престиж університету..." Тут голос

його зійшов нанівець, і ректор запропонував мені склянку холодного апельсинового соку. Допиваючи сік, я подумав: а чом би й ні? Адже я ніколи ще далі Місяця не вибирався.

Станція виникла спочатку зеленою іскрою на екрані локатора, виросла поступово в сплетіння труб, куль і тросів, зустріла мене рукостисканнями незнайомих, переважно молодих, легко одягнених людей і спекою. На станції було як у Рангуні травневого вечора, вологого від близьких мусонних хмар, задушливого тому, що промені сонця, що заблукали в листі тамариндів, підігрівають синє повітря.

— У нас барахлять опалювальні установки, — сказав Тайк, молодий чоловік, довгі вії якого кидали тіні на виступаючі вилиці. — Учора було всього вісім градусів тепла. Але ми терпимо.

Капітан провів мене до каюти.

— Добре, що ви прилетіли, — сказав він. — Значить, не дарма працюємо.

— Чому?

— Ви зайнята людина. І коли вже ви змогли кинути всі справи і прибути до нас, значить хроноскопія вартує того, щоб зайнятися нею серйозно.

Капітан жартував. Він вірив у хроноскопію, він вірив у те, що екран працюватиме, і хотів, щоб я теж увірував у це.

Відтоді минуло три тижні, і в моїй особі ентузіасти екрану (неентузіастів тут не було) придбали пристрасного неофіта. Три рази за ці три тижні екран яснішав, заповнювався різноколірними хмарами, дарував нам швидкоплинні незрозумілі образи, але не більше. І ось нарешті ми побачили Паган.

О сьомій годині за бортовим часом ми збиралися в лабораторії. Один сеанс на день. Двадцять сім хвилин з секундами. Затим зображення виходило з променя...

Моє первинне припущення, що веранда з різьбленими колонами належить палацові царя Чанзітти, блискуче підтвердилося наступного ж дня, коли в середині сеансу вдалині заклубочилася курява і з хмари її вилетіли вершники, загарцювали біля східців. Стражники випросталися, підвели списи. До веранди наблизився слон з обкованими міддю бивнями. На спині його під золотою парасолькою сидів нестарий чоловік з крупними рисами обличчя. Я упізнав його. За статуєю, яку стільки разів бачив у напівтемному центральному залі храму Ананда. Художник був правдивий, зобразивши царя саме таким. Тепер уже не залишалося жодного сумніву, що матір'ю царя справді, як запевняли хроніки, була індійка.

— Ось, — сказав я тоді. — Я мав рацію. Хронікам слід вірити саме в деталях, які не можна пояснити пізніми політичними міркуваннями.

— Хто це? — запитав Тайк.

— Цар Чанзітта, — здивувався я. — Це ж видно.

— Професоре, ви чудові, — сказав капітан. — Звичайно, це цар Чанзітта, знайомий усім нам з дитинства.

Царя невідступно супроводжував первосвященик, особа також добре відома за хроніках, Шин Арахан, зморщений, благий старець. Старий не пройшов у палац за царем, а заходився давати якісь цінні вказівки архітекторові Ананди, навіть малював арки ціпком у поросі.

Того самого дня ми бачили, як наглядачі били бамбуковими палицями робітників, що провинилися в чомусь. Видовище було моторошним, здавалося, що крики людей крізь століття і мільярди

кілометрів проникають у лабораторію. Через дві хвилини вся станція вже знала про те, що відбувається, у зал набилися фізики, електронщики, монтажники, і їх оцінка побаченого була настільки різкою, що мені стало соромно за середньовічну Бірму, і, можливо, тому я сказав, коли згас екран:

— Звичайно, якщо показати хрестові походи або опричників Івана Грозного, ніхто б з вас не обурився.

— Не засмучуйтесь, професоре, — відповів мені за всіх капітан. — Бувало куди гірше. За цим не варто навіть заглиблюватися на тисячу років у минуле. Але нам довелося побачити саме Бірму. І ми не можемо увійти в екран і схопити наглядача за руку.

Наступного дня на піску, там, де проходила екзекуція, виднілися бурі плями крові. До кінця сеансу здійнявся вітер і заніс їх пилюкою.

Життя моїх далеких предків було важке, брудне і жорстоке. Золотий вік хронік і легенд не витримав випробування. І тим дивовижнішим здавався храм Ананда, досконалий, легкий, шляхетний, покликаний на століття прославити Паганську державу. Він гордо підносився над стражданнями маленьких людей і ставав пам'ятником їм, котрі все-таки не марно провели на землі відміряні роки.

У старого, що ніс воду в перший день, була дочка. Дочку цю знали всі на станції, і неспокійні фізики, що приходили побачитися з нею, тримали парі, з'явиться вона сьогодні чи ні.

Дочка (а можливо, онука) старого була невисока на зріст, тонка і гнучка, мов річковий очерет. Її чорне волосся було зібране в пук на потилиці і прикрашене дрібними білими квітами. Шкіра її була барвою мов дерево тика, очі подібні до гірських озер. Не намагайтеся дорікнути мені романтичним перебільшенням — саме такою я її пам'ятаю, саме такі порівняння спали на думку, коли я вперше роздивився її. І якщо я,

стара людина, мовлю про дівчину таким піднесеним стилем, то про молодь і казати годі. Лише Сильвія була незадоволена. Вона дивилася на Тайка. А Тайк дивився на паганскую дівчину.

Якось я ненавмисно підслухав розмову Сильвії Хо з Тайком.

— Все, що ми бачимо, схоже на спектакль, — сказала Сильвія. — Ти відчуваєш це, Тайку?

— Ти хочеш сказати, що це все придумане?

— Майже. Цього немає.

— Але вони реальні. І ми не знаємо, що трапиться з ними завтра.

— Ні, знаємо. Професор знає. Ці люди померли майже тисячу років тому. Залишився тільки храм.

— Ні, вони реальні. Звідси, зі станції, ми бачимо їх живими.

— Вони померли тисячу років тому.

— Поглянь, як вона посміхається.

— Вона тебе ніколи не побачить.

— Зате я її бачу.

— Але вона померла тисячу років тому! Не можна закохатися в неіснуючу людину.

— Що за нісенітниця, Сильвіє. Звідки ти узяла, що я закохався?

— Інакше б ти не захищав її.

— Я її й не захищаю.

— Ти хотів би, щоб вона була сьогодні.

— Хотів би.

— Божевільний...

Я сидів у кріслі, непомічений ними. Я посміхнувся, коли Сильвія втекла коридором, притискуючи до грудей теку з малюнками і фотографіями мешканців паганської ери. Тайк повернувся до пульта і почав порпатися у схемах, насвистуючи щось сумне. Він був схожий на чоловіка, що покохав Нефертіті, — відображену в камені прекрасну мить далекого минулого.

Ще через три дні відбулася нова подія, що розбурхала всю станцію, бо станція близько до серця приймала події, що відбувалися в Пагані. Приїхали кхмерські посли. Либонь, людині, незнайомій з історією Бірми, важко зрозуміти моє хвилювання, коли я вгадав кхмерів у стомлених довгим шляхом, довговолосих, багато одягнених людях. Вони злізали із слонів, що опустилися на коліна, шкребучи п'ятами по зморшкуватих сірих боках, і слуги розкривали над ними золоті парасольки, знаки знатності і влади. Так, це були кхмери, з імперією яких межував Паган. І можливо, саме зараз, завтра, післязавтра, буде вирішена довга суперечка істориків, чи платив Паган данину Ангкору або ж права була хроніка Дхаммаян Язавін, котра стверджувала, що царі кхмерів визнавали владу Пагана.

Посли пройшли углиб палацу. За ними несли скрині з подарунками, чаші з бетелем, таці з фруктами. Палац був охоплений метушнею, оточений натовпом цікавих, і крізь здійняту куряву можна було

розгледіти, як похапцем робітники здирали риштування і рогожі з храму Ананда — вочевидь, його показуватимуть високим гостям.

Вночі мені довелося зажити снодійне. Сон не йшов до мене. Час зупинився. Будь-якої миті посли могли виїхати і уникнути мого спостереження. І залишаться прихованими для мене і для історії ті дрібні деталі, зрозумілі лише мені, за якими можна безпомилково визначити істинні стосунки між бірманцями і кхмерами — стародавніми суперниками і великими будівничими.

...І знову зажеврів екран. Цікаві все ще юрмилися перед палацом, і було їх чимало. Отож, сказав я собі, і трохи відлягло від серця, отож, посли не виїхали.

Від колодязя з повним глеком ішла наша знайома дівчина. Вона поклала глек на приступку веранди і заговорила про щось із стражником. Звичаї в Пагані були прості, стражник не відігнав дівчину. Говорив з нею про щось жваво. Затим до них приєднався чернець у синій тозі лісових братів, зазирнув через поруччя всередину палацу, і другий стражник крикнув йому щось веселе. Хтось, товстий і наолієний, з палацової челяді вийшов на веранду, підняв глек і відпив з нього.

Тайк забув про пульт. Він дивився на дівчину. Я непомітно поглянув в інший бік, де сиділа Сильвія. Сильвія вдавала, що заглиблена в записи.

Один із кхмерських послів поволі і урочисто, немов актор в поганому театрі, з'явився з-за краю екрана і зупинився біля поруччя, неуважно дивлячись на білий храм. За ним услід легко, ледь постукуючи палицею, йшов Шин Арахан, первосвященик. Він запитав щось у кхмера, і фізик, що сидів зі мною поряд, вгадав його питання:

— Ну як, подобається вам наш храм?

Кхмер відповів. Фізик знов переклав:

— Нічого храм. У нас кращі.

Тайк дивився на дівчину. Дівчина дивилася на кхмера. Той був для неї екзотичним представником чужого, недосяжного світу. Кхмер, певно, відчув її погляд і, обернувшись до Шина Арахана, посміхнувся і сказав щось. Фізик негайно перевів:

— Дівчата у вас тут краще, ніж храми.

Хтось ззаду пирснув. Тайк насупився. Шин Арахан кивнув і теж подивився на дівчину. Та розгубилася і відступила на декілька кроків. Стражники засміялися. Кхмер теж засміявся. Він умовляв Арахана, тикаючи пальцем, унизаним перстенями, в дівчину, але первосвященик посміхався ввічливо і, вочевидь, не давав потрібної відповіді.

"Віддай її мені", — вимагає високий гість, — сказав фізик.

— Помовч, — обірвала його Сильвія.

— І справді, помовч, — підтримав її Парасваті. — Що ми без неї робитимемо?

— Він же старий, — сказала Сильвія.

Тайк не чув їх. Він дивився на екран. Потім він сказав мені, що весь час боровся з бажанням вимкнути його, ніби це могло б щось змінити, перервати ланцюг подій. Але це він сказав потім.

Кхмер пішов, явно незадоволений. Я сказав:

— Абсолютно ясно, що Паган не був васалом кхмерів. Інакше Шин Арахан не посмів би відмовити послові. Він був великим дипломатом. Якщо, звичайно, кхмер і справді вимагав подарувати йому дівчину.

— Гаразд би обійшлося... — сказав Парасваті.

І він мав рацію у своїх сумнівах. Шин Арахан з хвилину стояв на веранді, роздумуючи, ледь похитуючись, заховавши очі в сітці зморшок. Здавалося, він не бачить нікого навколо. Але, коли дівчина підкралася до тераси, щоб узяти глек, Шин Арахан раптом отямився, крикнув стражникам, обернувся і швидко пішов з веранди. Стражники підійшли з двох боків до завмерлої дівчини, і один з них підштовхнув її в спину держаком списа. Дівчина покірно пішла навперед них через майдан, і натовп роззяв мовчки розступився перед нею. Сеанс закінчився.

Цього разу ніхто не покинув лабораторію. Коли засвітилося світло, я побачив, що всі дивляться на мене, немов я міг пояснити те, що сталося і, головне, переконати їх, що з дівчиною нічого не трапиться. І я сказав:

— В кращому випадку Шин Арахан наказав прибрати її з очей кхмера. Може, він знає її батька, можливо, пожалів її.

— А в гіршому?

— У гіршому — не знаю. Гірших варіантів завжди більше, ніж кращих. Можливо, первосвященик вирішив усе ж зробити сюрприз кхмерові і вручити йому подарунок перед від'їздом. Можливо, дівчина чимось образила кхмера і буде покарана...

— Але вона ж нічого не сказала...

— Ми так мало знаємо про звичаї тих часів.

Тайк прийшов увечері до мене в каюту.

— Я збожеволію, професоре, — сказав він.

— Чим я можу допомогти тобі? — запитав я його. — Постарайся зрозуміти, що це ілюзія, чудесним чином збережений документальний фільм, — і ми перші глядачі його.

— У це неможливо повірити. Мені хотілося вимкнути екран. Неначе тоді вона змогла б втекти. У темряві.

Тайк пішов. Перевіряти прилади, упевнитися, що завтра сеансу не перешкодить випадкова поломка. Але того дня нічого особливого не трапилося.

Щоправда, ми бачили старого. Він валявся у поросі біля сходів палацу, благав стражників пропустити його всередину, але цього разу вони були строгі і неговіркі. Значить, дівчині все ще загрожувала небезпека. З храму знімали останні риштування і наводили на нього лоск. Біля підніжжя його викопали невелику глибоку яму, від палацу до головного входу постелили рогожі, і солдати з короткими кривими мечами розганяли цікавих, аби ті не наступили на хідник.

Основні події були перенесені на завтра.

Цікаве створіння людина. Ще два дні тому мене хвилювала лише одна проблема — які взаємини Пагана і Ангкора. Хто був чиїм данником. Це питання було важливе для історії Бірми, але мало цікавило будь-кого, крім мене. Однак у день останнього сеансу, в день, на який випало освячення храму Ананди, урочиста подія, особливо урочиста через присутність іноземних гостей, я забув про данників, васалів і царів. Як і всі інші мешканці станції, я турбувався про долю дівчини, фотографії якої прикрашали кожну другу каюту на станції, заради повернення усмішки якої всі ми були готові на будь-яку нерозважливість. І були безсилі здійснити нерозважливість.

— Позиція, — уаже в мікрофон Тайк. — Світло. Сеанс.

— Є позиція, — відповідає місток.

Гасне світло в залі. На екрані майдан. Майдан повен народу. Лише доріжка з рогож, що веде до храму, вільна. Обабіч її стоять у два ряди солдати. Ближче до храму натовп розпадається на яскраві плями. У синіх тогах стоять арі — лісові брати. У білих шатах браміни. У оранжевих і жовтих — істинні буддисти, послідовники Шина Арахана. Пилюка пробивається між глядачами, що стоять щільно, і закутує сцену легким серпанком.

Урочиста процесія спускається з веранди. Першим вступає на хідник Шин Арахан, якого ведуть під руки ченці. За ним під дванадцятьма золотими парасольками — цар Чанзітта. Затим міністри, чиновники, посли Камбоджі, посли Арахана, посли Цейлону...

Техніка дає максимальне збільшення, і тому здається, що рама екрану зсувається всередину, храм росте і ми йдемо услід за царем до храму, чудового і зловісного сьогодні. Ніхто, навіть я, старий дурень, не знає, що може відбутися. Ми чекаємо.

Ми чекаємо, поки цар подолає відстань до храму. Я дивлюся на годинник. Залишилося десять хвилин до кінця сеансу. Хай, думаю я боязко, те, що буде, буде потім, коли ми підемо звідси. І тут-таки я розумію, чого боюся, в чому не смію признатися навіть собі самому і чого ніхто не може знати.

Є легенда. Її повторюють багато хроніків. І їй вірять багато учених. У день освячення храму біля підніжжя його викопувалася яма, в якій ховали найпрекраснішу дівчину в царстві.

І я бачу, як цар і вся процесія зупиняються біля свіжовикопаної ями.

Біля могили. І я кажу:

— Так.

— Що? — спитав Тайк. — Що буде?

— Я можу помилятися.

— Що буде, професоре?

І я кажу їм про легенду. І не встигаю доказати її, як натовп розступається, і ченці в жовтих тогах підводять оголену до пояса, заплакану, прекрасну як ніколи, нашу дівчину. Я дивлюся на годинник. Залишилося чотири хвилини сеансу. Швидше б він закінчився. Ми нічого вже не змінимо. Тайк заважає мені дивитися. Він стоїть перед самим екраном, немов намагається назавжди запам'ятати цю хвилину, ніби збирається запам'ятати обличчя ченців, що ведуть дівчину, і помститися їм, ніби хоче запам'ятати обличчя ката, кремезного, темнолицього чоловіка з ножем у руці, який виходить назустріч дівчині і чекає, напівобернувшись до Шина Арахана, чекає сигналу.

— Тайку, відійди, — каже хтось за моїми плечима.

Тайк не чує. Шин Арахан нахиляє голову.

Ми так близько до людей перед храмом, що, здається, чуємо їхнє дихання і обірваний стогін дівчини, яка мов зачарована дивиться на блискучий ніж. Зараз вона скрикне...

— Ой! — лунає крик.

Ми озираємося. Всі. У дверях стоїть Сильвія. Вона запізнилася. Вона, напевно, і не хотіла приходити, але не витримала самоти. Сильвія затискає рот рукою і дивиться на екран. Ми теж дивимося туди. Але пізно. Ми втратили мить.

Ми втратили мить, у яку Тайк наблизився до екрану впритул і увійшов у нього.

Тайка немає в залі.

Тайк у Пагані. Неймовірним, незбагненним чином він опинився за тисячі років і мільярди кілометрів від нас, у натовпі ченців, вельмож, солдатів, синіх арі і білих брамінів.

Роззявлені в криках роти... Рука ката, що завмерла в повітрі... Ченці, що падають ниць... Тайк уже поряд з дівчиною. Він відштовхує розгубленого ката, підхоплює її на руки, і дівчина, певно непритомна, обвисає на його руках.

На мить Тайк завмирає.

Живі лише очі. Зіниці мечуться, розшукуючи шлях до порятунку. Він зрозумів уже, що не повернеться до нас, що він сам у далекому минулому.

Таким я його і запам'ятав: високий, широкоплечий смаглявий хлопець у срібному, в обтяжку, комбінезоні і м'яких червоних черевиках по кісточки. На грудях золота спіраль — знак Служби Часу. Він стоїть, широко розставивши ноги, і дівчина на його руках здається невагомою.

Кадр нерухомий. Лише курява поволі пливе в гарячому повітрі.

І відразу ж нерухомість вибухає стрімким рухом.

Тайк біжить по рогожах до нас назустріч, але перед ним немає екрану. Перед ним запорошена площа, а за нею урвище до Іраваді. Тайк зникає під нижнім зрізом екрану, і солдати, що схаменулися, ченці, чиновники кидаються услід за ним... Екран блякне, береться чорними смугами і гасне.

Оце й усе. Більше ми не бачили Тайка. Може, вони розбилися, стрибнувши з урвища. Можливо, їх наздогнали і вбили. Або її вбили, а його віддали у рабство. Можливо, їм вдалося втекти і сховатися в чинських пагорбах. Можливо...

Ми більше не змогли до ладу спіймати Паган. Щось розладналося в системі зв'язку, і знадобиться декілька місяців роботи, перш ніж вона відновиться.

Ми з Сильвією відлетіли з першим кораблем. Фізики залишилися. Вони сперечаються і сперечатимуться про причини незвичайного явища, яке вони намагаються пояснити за допомогою формул. Я на цьому не знаюся, я старий історик, прихильник консервативних методів дослідження.

На столі у мене стоїть фотографія дівчини з очима, мов гірські озера.

© БУЛЫЧЕВ К. Чудеса в Гусляре. — М.: Молодая гвардия, 1972. — 368 с. — (Б-ка советской фантастики).

© ГЕНИК Віталій, переклад з російської, 2008.